

УДК 930:94(470)«18»

Костянтин Ячменіхін

СУЧАСНИКИ ПРО О.А. АРАКЧЕЄВА (Частина III)

DOI: 10.58407/litopis.240312

© К. Ячменіхін, 2024. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4587-4222>

Метою дослідження є комплексний аналіз свідчень певних категорій осіб, які свого часу так чи інакше були дотичні до життя й діяльності графа О. Аракчеєва. Загалом під час дослідження були опрацьовані джерела-особливого походження: спогади П. Отта, мемуарні нотатки О. Михайловського-Данишевського, свідчення Г. Батенькова. Окремо в статті виділяється робота П. Вяземського, оскільки саме в ній простежується не лише власна думка автора про О. Аракчеєва, але й виділені особисті та психологічні фактори, які сприяли зближенню останнього з імператором Олександром I. Також проаналізований образ графа в літературних творах К. Рилєєва, О. Пушкіна, Є. Баратинського. Невід'ємною частиною дослідження є аналіз фольклорних, апологетичних творів про графа та спогадів селян військових поселень. **Методологічну основу** дослідження становлять принципи наукового об'єктивізму, комплексності, системності та історизму. Для досягнення мети та завдань дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи: історико-ретроспективний, порівняльно-історичний. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що на основі нараєвних джерел вдалося встановити сприйняття Аракчеєва в суспільстві, виявити риси його характеру, які були помітні серед оточення графа та сформували певні «кліше» про нього, що побутували ще за його життя серед різних верств населення. Опрацьовані матеріали дозволили діяти таких **висновків**: по-перше, ставлення до графа не було одноманітним; по-друге, думки авторів щодо графа залежали від різноманітних чинників, а тому мали суб'єктивний характер; по-третє, значна кількість оцінок з'явилася вже в другій половині XIX ст., що значною мірою вплинуло на характер спогадів про Аракчеєва і в свою чергу позначилося на формуванні його образу вже в історіографічних дослідженнях.

Ключові слова: граф, спогади, мемуари, публіцистичні праці, діяч.

У цій частині роботи ми завершуємо дослідження проблеми ставлення сучасників до особи графа О. Аракчеєва¹. У попередній – ми зупинилися на враженні деяких осіб від візиту до садиби Аракчеєва в Грузині (Ф. Булгарін, П. Свіньїн). Низку спогадів про це залишили менш відомі на той час особи. Більшість мемуаристів віддає належне оригінальній організації господарської діяльності селян, облаштуванню шляхів між селами, споруд, які не були притаманні російській дійсності тих часів². Вони відзначали чудовий художній смак, яким вирізнялося оздоблення садиби графа, різних приміщень і скульптурних композицій парку та саду.

Частина свідків вважала, що добробут і порядок, які панували в маєтку, були наслідком надмірної експлуатації селян та жорстких вимог Аракчеєва-поміщика. Так, наприклад, зовнішню розкіш будівель, зручність доріг, власну флотилію на р. Волхові та чудові парки Грузина фон Брадке порівнює з «царською літньою резиденцією». Але внутрішня атмосфера в маєтку, на його думку, була далекою від гуманної: «при всіх нескінченних перевагах, сільське населення почувалося дуже нещасним. Деспотичний характер графа ставив селянина в становище, яке не узгоджувалося з його побутом. Узагалі все внутріш-

¹ Ячменіхін К., Пуліна В. Сучасники про О.А. Аракчеєва. *Modern directions of scientific research development. Proceedings of 12th International scientific and practical conference*. Чикаго: Boscience publisher, 2022. Ч. I. С. 653–663; Ч. II. С. 626–638.

² Языков А. Из воспоминаний о селе Грузине, имения графа Аракчеева в 1825 г. *Русский архив*. 1869. Кн. 3. Стб. 930–937.

не та зовнішнє управління супроводжувалося надмірною суворістю й обтяжливою любов'ю до порядку»³. Звернімо увагу на те, що більшість селян Аракчєєва, як можна судити зі спогадів, вважали його дії виправданими, натомість дворяни – ні. Це ще раз свідчить про парадокси й хибність суто класових підходів в оцінках історичних явищ.

Центральною фігурою спогадів П. Отта, фольклориста, перекладача, почесного члена Російської академії і державного діяча, є, насамперед, князь О. Голіцин та його час⁴. Автор належав до близького оточення князя, тому його упереджено негативну оцінку графа Аракчєєва можна вважати передбачуваною. Справді, усі найвідоміші, але не підтвержені іншими джерелами факти «дивовижної жорстокості» графа відобразилися в роботі Отта: «принизити когось, накоїти неприємностей було для нього насолодою ... Аракчєєв не міг викликати до себе симпатії»⁵. Графа справедливо звинувачують в надмірному педантизмі, жорстокості у взаємних стосунках, зневазі до оточення. Пригадує автор і нетрадиційне ставлення Аракчєєва до нагород і всіляких відзнак, однак зупиняється й на його позитивних рисах: «він досить вдало міг відшукати й використати потрібних для справи людей. Треба віддати належне, що він не робив стільки зла, скільки міг. І, звичайно, знаючи, як його ненавидять ті самі люди, які схилиються перед ним, він не використовував свої сили, щоб знищити їх»⁶.

Мемуарні нотатки О. Михайловського-Данилевського, секретаря начальника Головного штабу, військового історика й голови військового цензурного комітету⁷, переважно характеризують Аракчєєва як людину «без блискучих подвигів, без особливого хисту від природи, навіть без особливої зовнішньої привабливості ... граф Аракчєєв зміг набути безмежної довіри того Государя, який розум мав найсвітліший»⁸. Перераховуючи головні етапи кар'єри Аракчєєва, а також найпомітніші риси його характеру, автор спогадів намагався знайти відповідь на питання: як людині «без прикмет» вдалося-таки досягти таких високих посад. Шукаючи раціональне пояснення цьому феномену, Михайловський-Данилевський чіткою відповіді на це питання так і не сформулював.

Досить несподіваною є його оцінка військових поселень: «йому доручили складний подвиг (вислів автора – К.Я.) створення військових поселень, які він заснував чудово, хоча за власною вдачею, діючи з надмірною суворістю, він накликав на себе докори й прокляти селян, які мали стати військовими»⁹. Запідозрити Михайловського-Данилевського в любові, чи хоча б у поважному ставленні до графа Аракчєєва важко, тому є підстави вважати позицію автора дещо дивною. Але якщо враховувати його посаду головного військового цензора, можна припустити, що власний голос у оцінках і висловлюваннях був більш стриманим, ніж голос чиновників високого рангу. Узагалі викликає подив той факт, що в спогадах Михайловського-Данилевського, який окрім іншого був професійним військовим істориком, процитоване вище висловлювання є єдиним (!) стосовно військових поселень.

Стислими за обсягом, але дуже влучними й глибокими за змістом можна вважати свідчення Г. Батенькова, які були зафіксовані під час слідства над декабристами. Вони присвячені двом визначним особистостям олександрівської епохи – М. Сперанському та О. Аракчєєву. Відомо, що Батеньков працював із обома, за висловом О. Пушкіна, «геніями Зла і Блага»¹⁰.

Порівняльна характеристика цих двох діячів містить цікаві, неупереджені, але, треба зауважити, здебільшого суб'єктивні оцінки. Іншого від такої неоднозначної особистості годі було й чекати. Його слова про них є, мабуть, найцитованішими в історіографії: «... мені обидва вони подобалися як люди незвичайні. Сперанського любив душею»¹¹. Батеньков влучно і, на наш погляд, справедливо висловився про військові поселення та їхнього керівника: «Діач (Аракчєєв – К.Я.) був невтомний, хоча головне його творіння, військові поселення, впливовою суспільною думкою не схвалювалися, і причиною тому було стійке невдоволення ним, проте він, незважаючи ні на що і засобами дуже радикальними, надав їм потужного розвитку. Не наша справа схвалювали їх чи ні; зауважимо лише, що ця справа належить вже державній науці, і на руїнах військових поселень приховується драма Петра I, повчальніша й гостріша за всі шекспірівські, що примушує обміркувати, чи

³ Брадке Е. Автобиографические записки. *Русский архив*. 1875. № 1. С. 13–51, 49.

⁴ Отто П. Князь А. Голицын и его время. *Русский архив*. 1902. № 9. С. 101–107.

⁵ Там само. С. 106.

⁶ Там само. С. 107.

⁷ Михайловский-Данилевский А. Мемуары 1814–1815. Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2001. 400 с.

⁸ Там само. С. 261.

⁹ Там само. С. 274.

¹⁰ Пушкин А. Дневник. *Собрание сочинений в десяти томах*. Москва: Художественная литература, 1976. Т. VII. С. 281.

¹¹ Батеньков Г. Граф Сперанский и граф Аракчєєв (по воспоминаниям). *Русская старина*. 1887. № 10. С. 136.

не залишилось чого-небудь доброго від нашої вистави»¹². Думка не лише яскрава, але й слушна.

Окремо від цієї відомої мемуарної та публіцистичної літератури, присвяченої особі Аракчєєва, стоїть робота П. Вяземського «З приводу нотаток графа Зенфта»¹³. Це одна з перших публіцистичних праць, в якій простежується спроба аналітичного підходу до проблеми. Чим саме відрізняється ця робота від багатьох інших? По-перше, по-справжньому неупередженим підходом, намаганням якомога більше об'єктивізувати свої думки глибокою аналітикою, а по-друге, усебічною обізнаністю з тогочасною політичною та соціальною ситуацією в країні. Критичний погляд на життя, багатий досвід, добре розуміння психології людей, глибоко професійний стиль письменника ставлять його роботу поза конкуренцією з іншими роботами сучасників. Справа в тому, що комусь забракло неупередженого підходу, хтось мав особисту образу на Аракчєєва, Вяземського ж кардинально вирізняє підхід до проблеми, йому притаманне «сучасне» під ту пору сприйняття особи Аракчєєва: «не буду захищати його і тим більше відстоювати ... І за життя, і при силі його, багато чого мені в ньому не подобалося: багато суперечило поняттям моїм, правилам, почуттям. Але в Аракчєєва був і є інший адвокат, а саме Олександр»¹⁴. Спроба сучасників звинуватити Олександра I в наблизненні до себе «чудовиська», протиставити «блискучого, чуйного, тонкого й розумного» імператора та невігласа-фаворита й навіть спроби розглянути постать графа без постаті імператора не відображає глибини проблеми.

Прагнення не захищати й не звинувачувати, не судити й не виправдовувати, а розібратися із суспільним шлейфом людини-легенди, яким граф Аракчєєв став ще за життя, є, на наш погляд, головною метою Вяземського. Очевидним позитивом його роботи є чітка, добре вибудована система доказів, тобто не хаотичний добір будь-яких фактів задля обґрунтування вже заздалегідь відомого висновку, а методичне й досить логічне конструювання роздумів. Насамперед, автора насторожує велика кількість майже однакових спогадів про Аракчєєва. Вяземський добре розумівся на відомих прийомах роботи сучасної йому журналістики, ось чому ці твори, переважно викликають у нього певний скепсис та іронію: «...у нашому суспільстві, а особливо нашій пресі, дуже подобається коли ... віддають на поживу якусь політичну подію або ім'я відомого посадовця»¹⁵.

Насамперед, Вяземського цікавлять особисті та психологічні чинники, що сприяли зближенню Олександра I з Аракчєєвим. Аргументація автора виглядає достатньо переконливою: по-перше, це розумові здібності й неабияка інтуїція імператора, яка навряд чи могла схибити при такому важливому виборі, а також ліберальні розчарування перших років правління. По-друге, зіграли роль професійні навички й особисті якості Аракчєєва: «він мав адміністративні та військові здібності, особливо в артилерії, однак у суспільстві не належав до жодної впливової партії, ані до тієї, що шукає впливу»¹⁶. По-третє, життєвий досвід Олександра I – складний, суперечливий, повний розчарувань і суворих прозрень: «...якщо були помилки, то багато з них були спричинені випробуваннями та лихом. Ми не наважимося тут судити: ми можемо лише співчувати»¹⁷. Під впливом саме цих чинників, на думку Вяземського, Олександр I свідомо наблизив до себе Аракчєєва.

Автор звертається й до свідчень про графа його сучасників. Добре обізнаний із цією літературою, Вяземський виокремлює спогади Брадке як достатньо інформативні та достовірні: «вірити йому можна ... людиною він був незалежною. Він зовсім не аракчєєвець ні за освітою, ні за почуттями, ні за власними поняттями. Розум мав світлий та неупереджений»¹⁸. Саме інформацію Брадке Вяземський використовує як джерело для аналізу та розуміння постаті Аракчєєва.

Ще одним відомим сучасником Аракчєєва, про якого пише Вяземський, був історик і літератор М. Карамзін. Треба зазначити, що стосунки між графом та «державним історіографом» були достатньо складними: «обидва віддані Государеві, але відданість кожного була наближена до нього ледве не з протилежних полюсів»¹⁹. Карамзін був противником системи військових поселень. З ініціативи імператора, улітку 1824 р. відбулася зустріч Карамзіна та Аракчєєва в Грузині, після якої Микола Михайлович уже не виказував публічно незадоволення цією організацією утримання армії, але й не став її прихильником:

¹² Батеньков Г. Граф Сперанский и граф Аракчєєв (по воспоминаниям). С. 137.

¹³ Вяземский П. По поводу записок графа Зенфта. Полное собрание сочинений в 12 т. Санкт-Петербург, 1882. Т. VII. С. 449–464.

¹⁴ Там само. С. 451.

¹⁵ Там само. С. 460.

¹⁶ Там само. С. 461.

¹⁷ Там само. С. 462.

¹⁸ Там само. С. 463.

¹⁹ Там само.

«Карамзін не належав до тих людей, які намагаються будувати майбутній добробут на жертвах, стражданнях і руїнах сучасного»²⁰.

Свідчень цих непересічних людей для Вяземського є цілком достатньо, щоб не робити різких і категоричних висновків щодо постаті Аракчєєва. Питання про військові поселення він вважав доволі складним. На його думку, воно мало дві сторони: військову та політичну. Авторство цієї ідеї належало імператорові і, хоча, за переконанням Вяземського, було помилковим, однак умотивованим не лише державницькою потребою, але й турботою про людей, про їхній добробут. Ігноруючи всі перешкоди, що з'явилися на шляху до виконання поставленої мети, Олександр I не хотів відмовитися від неї, вважаючи, що «кожне нововведення потребує більших чи менших жертв»²¹. Головним для нього було обрати вдалого виконавця, а кращого за Аракчєєва годі було шукати. Вяземський віддає належне виконавчому таланту графа, але зауважує, що «вдача Аракчєєва за всіма обставинами життя, базувалася на порядку, який доходив до педантизму, до деспотизму. Росіянин порядку зовсім не любить; закон і підпорядкування суперечить його вдачі. Це, здається, короткими, але правдивими словами пояснює ті наслідки, що затьмарили справу військового поселення, яке замислювалося для загального добра народу»²².

Аналізуючи риси характеру Аракчєєва, спіраючись при цьому на думку сучасників, урахувуючи контекст часу та політичні обставини, Вяземський робить достатньо цікавий висновок щодо постаті графа. Чинників, які позначилися на його характерові, прорахунків та відвертих хиб, на думку автора, було дві. Першою «бідую» Аракчєєва Вяземський вважає те, що «народився він, хоча й у дворянському, але малоосвіченому середовищі. Інша біда, що зовсім без підготовки доля закинула його на висоту, яка надавала йому величезної влади, вимагала неабиякої відповідальності й ставила на видноті»²³. Тобто, автор робить висновок, що малоосвіченість (чомусь Вяземський абсолютною переконаний у цьому), блискавичність можливостей та невідповідність здібностей спотворили й особисту кар'єру графа Аракчєєва, і пам'ять про нього.

Через різні обставини, свідчень і спогадів простих людей – селян, солдатів – залишилося небагато. Це стосується й усвідомлення ними діяльності графа Аракчєєва. Неправильно було б вважати, що в пам'яті простого народу він залишив лише недобрий слід. Такі свідчення залишили переважно військові поселенці²⁴. Селянин Шеллонин передає розповідь свого дідуся: «Терпіти не можу, – каже дідусь Іван, – коли ... лають графа і називають його – такий, сякий кат, тиран ... Благодійником мужиків був Аракчєєв, добрим і турботливим батьком, а не катом, без хліба жоден не сидів, не надувало від голоду пузо, як у теперішні часи. А лупцював він нашого брата за діло, просто так ніколи не ображав. П'яниць і ледарів не любив він дуже, проте, хто працював належно, тому граф усіляко допомагав. Було, околили коняка чи корова – іншу розпоряджався віддати – отримай і працюй! Аракчєєв, було, візьме оброк тільки з того, хто силу набере в господарстві, кому немає від цього розорення...»²⁵.

Чимало інформації про графа містять літературні та фольклорні твори. Найвідоміші належать визначним поетам та прозаїкам того часу: К. Рилєєву²⁶, О. Пушкіну²⁷, Є. Баратинському²⁸. Усі вони насичені відверто негативним ставленням до Аракчєєва. Серед творів апологетичного характеру слід назвати роботи Г. Державіна²⁹, М. Магницького³⁰, О. Малиновського³¹. Народні пісні про Аракчєєва мали велику популярність і надовго пережили свого героя³².

Особливістю мемуаристики, інформації з неї є те, що вона доволі суб'єктивна, але без використання цього джерела неможливо зрозуміти контекст будь-якої історичної епохи.

Ми намагалися з'ясувати ставлення до Аракчєєва його сучасників. Цікаво було б зафіксувати зворотний зв'язок, тобто простежити думки графа про своїх сучасників. Серед джерел нам відомих свідчень про те, що Аракчєєв вів особисті нотатки, не зафіксовано, і це можна пояснити тим, що він був дуже зайнятою людиною, яка виконувала значний об-

²⁰ Вяземский П. По поводу записок графа Зенфта. С. 464.

²¹ Там само. С. 452.

²² Там само. С. 455.

²³ Там само. С. 459.

²⁴ Рассказы бывших военных поселян о графе Аракчєєве. Запись П. Романовича. *Русская старина*. 1887. № 8. С. 421–422.

²⁵ Рассказ крестьянина Шеллонина «Граф Аракчєєв». *Жизнь для всех*. 1911. № 2. Стб. 1737–1745.

²⁶ Рылеев К. К. *Временщику. Полное собрание сочинений*. Москва–Ленинград, 1934. Т. 3. С. 89–90.

²⁷ Пушкин О. *Всей России притеснитель. Полное собрание сочинений*. Москва, 1973. Т. 1. С. 363.

²⁸ Баратынский Е. *Стихотворения. Поэмы*. Москва: Советский писатель. 1982. 376 с.

²⁹ Державин Г. *На прогулку в Грузинском саду. Сочинения*. Ленинград, 1987. 372 с.

³⁰ Магницкий М. Сон в Грузине с 26 на 27 июля 1825 г. *Русский архив*. 1863. Кн. 3. Стб. 930–937.

³¹ Народные сказания о смерти Аракчєєва. *Русский архив*. 1892. № 7. С. 36–44.

³² Там само.

сяг державницьких обов'язків. Після відставки, вільного часу в нього було достатньо, але мемуарів він так і не написав. Що про нього думали й говорили, йому було добре відомо, а ось те, що про нього напишуть нащадки, справді непокоїло графа. На відверто упереджені вислови й образи Аракчєєв намагався не звертати уваги, оскільки не сумнівався в правильності своїх дій. Ані мета, ні засоби його діяльності не викликали в нього жодного сумніву: особиста відданість імператору й праця на благо держави – це кредо життя графа Аракчєєва. Він із повагою ставився до головного судді людей – часу і його виконавців – історії. Саме з цим, на наш погляд, пов'язаний епізод із його заповітом про написання історії правління Олександра I. Він не лише не боявся жорсткого вироку історії, але й прагнув цього, а таку позицію може займати лише людина, абсолютно переконана у власній правоті³³.

Питання щодо спогадів, не написаних Аракчєєвим, на наш погляд, має ще одну відповідь. Справа не лише у величезному навантаженні державницькими обов'язками. Аракчєєву – людині, наближеній до багатьох таємниць імператорського двору, – були добре відомі тогочасні «правила гри». Ідеться про долю власних архівів усіх відомих, впливових і причетних до влади особистостей після їхньої смерті. Із цього приводу точно висловився відомий джерелознавець, найавторитетніший знавець російської мемуаристики кінця XVIII – XIX ст. А. Тартаковський: «...за умов, коли мемуаристика вийшла на арену ідейно-політичного руху, коли публічними стали безліч списків утаємничених творів такого роду, переслідування “мемуарного інакомислення” стає важливим елементом боротьби уряду з опозиційною громадською думкою. По суті, це було ні що інше, як узурпація самодержавством історичної пам'яті суспільства»³⁴. «Невідомою» в той час стає доля багатьох архівів: Л. Бенігсена, начальника штабу М. Кутузова (серпень–вересень 1812 р.); князя П. Зубова, фаворита Катерини II; спогадів П. Палена, керівника палацового перевороту 11 березня 1801 р., – які після їхньої смерті були вилучені представниками влади. Так, наприклад, Олександр I робив усе можливе, щоб зберегти таємницю щодо заколоту проти свого батька. Микола I особисто знищив щоденник імператриці Єлизавети Олексіївни з досить конфіденційними спогадами про відомих людей. Цей щоденник, до речі, вона заповіла передати М. Карамзину. Таку ж місію після смерті Аракчєєва в 1834 р. виконав П. Клейнмехель за розпорядженням Миколи I.

Проведений аналіз нарративних джерел свідчить, що ставлення сучасників до постаті Аракчєєва було зовсім не однозначним. Не можна з математичною точністю підрахувати, чого було більше – «за» чи «проти». Позиція того чи іншого автора спогадів чи мемуарів залежала, насамперед, від його особистих стосунків із графом, рівня обізнаності в подіях тощо. Особливо прискіпливого аналізу потребують свідчення осіб, які опосередковано знали Аракчєєва й формували свої думки, керуючись усілякими чутками та плітками.

Робіт, в яких спостерігалися б спроби аналітичного характеру, дуже мало, у більшості з них превалює простий виклад подій та фактів і стислі зауваження оціночного характеру. У свідченнях сучасників про Аракчєєва найбільша увага приділена особі графа, його ставленню до оточення. Саме тут ми знаходимо найбільше розмаїття висновків. Його здібності державного діяча, особливо у реформуванні артилерії напередодні 1812 р., майже ніхто не піддавав сумніву. Інша справа – його керівництво військовими поселеннями. Ті мемуаристи, які працювали разом з Аракчєєвим у цій установі й добре знали справжній стан речей, віддавали йому належне в реалізації такої, насправді, утопічної для російської дійсності ідеї Олександра I.

Значна кількість оцінок стосується його приватного життя, особливо грузинського. Більшість сучасників були в захваті від садиби, сіл та ланів селян. Деякі мемуаристи порівнювали цей куточок новгородської землі із західноєвропейським побутом. Захоплення викликали будівлі маєтку, справжнє царське оздоблення приміщень, собору, різні скульптурні композиції, сад і парк. Треба визнати, що мали рацію ті мемуаристи, які порівнювали господарську частину грузинського маєтку з організацією військових поселень у Новгородській губернії. Справедливими були зауваження стосовно надмірної регламентації в побуті селян, насамперед, прагнення бездоганної чистоти й порядку. Усі ці вимоги були перенесені графом на побут військових поселенців.

Зауважимо, що переважна більшість цієї літератури з'явилася в др. пол. XIX ст., яке відрізняється лібералізацією суспільних відносин. Це не могло не вплинути на характер спогадів про Аракчєєва, епоха якого протиставлялася царюванню Олександра II. Ця література, на наш погляд, значною мірою вплинула на формування в історіографії негативної концепції щодо цієї неоднозначної, суперечливої, але непересічної постаті. Більшість

³³ Ячменихин К. Алексей Андреевич Аракчеев. *Российские консерваторы*. Москва, 1997. С. 51, 52.

³⁴ Тартаковский А. Русская мемуаристика и историческое сознание XIX в. Москва: Археографический центр, 1997. С. 310.

свідчень про нього суперечать інформації, отриманій нами із джерел офіційного походження. Подальші розвідки, на нашу думку, мають ще більше скоригувати усталений на сьогодні образ графа О. Аракчєєва.

References

Tartakovskii, A. (1997). Russkaya memuaristika i istoricheskoe soznanie XIX v. [Russian memoirs and historical consciousness of the 19th c.]. Moscow, Russia.

Yachmenikhin, K. (1997). Aleksei Andreevich Arakcheev. Rossiiskie konservatori [Alexey Andreevich Arakcheev. Russian conservatives]. Moscow, Russia.

Yachmenikhin, K., Pulina, V. (2022). Suchasnyky pro O.A. Arakcheieva [Contemporaries about O.A. Arakcheev]. Chicago, USA.

Ячменіхін Костянтин Михайлович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Шевченка (вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Україна).

Yachmenikhin Kostiantyn – doctor of historical sciences, professor, department chair of the department of world history and international relations, T. Shevchenko national university «Chernihiv Collegium» (53 Hetman Polubotko St., Chernihiv, 14013, Ukraine).

E-mail: kostas48@ukr.net

CONTEMPORARIES ABOUT O.A. ARAKCHEEV (PART III)

The purpose of this study is a comprehensive analysis of the testimonies of certain categories of persons who at one time or another were related to the life and activities of count O. Arakcheev. In general, sources of personal origin were studied during the research: memories of P. Otto, memoir notes of O. Mykhaylovskiy-Danylevskiy, testimony of H. Batenkov. Separately, the article highlights the work of P. Vyazemskiy, since it is in it that not only the author's own opinion about O. Arakcheev is traced, but also the personal and psychological factors that contributed to the rapprochement of the latter with emperor Alexander I. Also analyzed is the image of the count in literary works of K. Ryleev, A. Pushkin, E. Baratynskiy. An integral part of the research is the analysis of folklore, apologetic works about the count and the memories of the villagers of the military settlements. The methodological basis of the research is the principles of scientific objectivism, complexity, systematicity, and historicism. To achieve the goal and tasks of the research, general scientific and special research methods (historical-retrospective, comparative-historical) were applied. The scientific novelty of the work lies in the fact that, on the basis of narrative sources, it was possible to establish the perception of the count in society, to reveal certain traits of his character that were noticeable among his surroundings, and to form certain « clichés » about him that were circulating even during his lifetime among different segments of the population. The processed materials made it possible to reach the following conclusions: firstly, the attitude towards the count was not uniform, secondly, the opinions of the authors about the count depended on various factors and therefore had a subjective nature, thirdly, a significant number of assessments appeared already in the second half of the 19th c., which significantly influenced the nature of memories about Arakcheev, which in turn affected the formation of his image already in historiographical studies.

Key words: count, memories, memoirs, journalistic works, activist.

Дата подання: 6 лютого 2024 р.

Дата затвердження до друку: 31 травня 2024 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Ячменіхін, К. Сучасники про О.А. Аракчєєва (Частина III). *Сіверянський літопис*. 2024. № 3. С. 136–141. DOI: 10.58407/litopis.240312.

Цитування за стандартом APA

Yachmenikhin, K. (2024). Suchasnyky pro O.A. Arakcheieva (Chastyna III) [Contemporaries about O.A. Arakcheev (Part III)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, P. 136–141. DOI: 10.58407/litopis.240312.

